

Terezín, opevněné posádkové město, se od roku 1941 začal proměňovat ve sběrný židovský koncentrační tábor. Přicházeli sem Židé z celých českých zemí, později ze všech koutů Evropy. Uvnitř jeho pevnostních valů bylo časem natěsnáno až 70 tisíc vězňů, kteří se neustále střídali, jak přicházely transporty a jiné odcházely do vyhlazovacích táborů. Lidské utrpení, beznaděj, nedůstojné podmínky, hlad a ztráta lidské důstojnosti vedly paradoxně k rozmachu kulturního dění, především hudby. Hudební aktivita židovských umělců pomáhala povzbuzovat spoluvězně v jejich těžkém údělu, bídě a strachu z předzvěsti transportů. Vznikla zde početná komunita interpretů i hudebních skladatelů, dnes označovaných jako „terezínské autoři“, kteří svým hudebním odkazem daleko překročili zdi terezínského ghetta. Mezi nejvýznamnější osobnosti patřil brněnský skladatel Pavel Haas.

Pavel Haas se narodil jako prvorozený syn 21. června 1889 v Brně v rodině obchodníka. O dva roky později přišel na svět jeho bratr Hugo, pozdější divadelní a filmový herec, režisér, dominantní osobnost předválečného filmu. Oběma bratrům se dostalo od nejtěplejšího věku českého vychování, doma se mluvilo česky; Pavel a Hugo samozřejmě ovládali i němčinu, která převládala v předválečném Brně. Oba projevovali od dětství umělecké sklony.

Pavel se začal učit hře na klavír a již ve třinácti letech se pokusil o první skladbičku. Jeho bratr Hugo to později komentoval: „*Když jsme se jako děti učili hrát na piano, tak se ukázalo, že Pavel měl talent a zájem nepoměrně větší než ostatní děti.*“ Po ukončení obecné školy začal Pavel v roce 1910 navštěvovat První českou státní reálku v Brně. Byl pouze průměrným žákem, školu nedokončil ze zdravotních důvodů. Jeho zaměření na hudbu se začalo projevovat především sklonem k hudební kompozici. Chtěl se stát skladatelem. Mezi hrou na klavír a studiem teorie vypomáhal otci v obchodě.

Oba bratři Haasovi se stali roku 1919 posluchači nově založené brněnské konzervatoře. Zde se zásadně formoval umělecký vývoj Pavla Haase – dostal se do centra hudebního dění a navázal zde cenná umělecká přátelství. Ve studiu skladby pokračoval v letech 1921–1922 na mistrovské škole u Leoše Janáčka. Výbušný temperament Janáčkův jistě jeho žáka nejednou stresoval, ale Haas svého učitele nesmírně obdivoval, vzhlížel k němu se zbožnou úctou a stal se jeho významným pokračovatelem.

Divadlo Pavla Haase vždy přitahovalo, a tak začal tvořit scénickou hudbu k divadelním hrám. S bratrem Hugem spolupracoval na třech filmech, pro které složil hudbu: *Život je pes* (1933), *Mazlíček* (1934) a *Kvočna* (1937).

V roce 1932 se Pavel Haas seznámil s lékařkou Soňou Jakobsonovou, manželkou významného filologa Romana Jakobsona. Po rozvodu Jakobsonových se Pavel Haas se Soňou v srpnu 1935 oženil. Na manželčino přání se plně věnoval skládání. V roce 1937 se manželům narodila dceruška Olga.

Haasovo hudební dílo zahrnuje jen několik desítek skladeb: tvořil písně, komorní i koncertantní díla. V jeho skladbách se uplatňují prvky moravské lidové hudby, zároveň se projevuje i vliv židovské synagogální hudby. Mezi významné skladby patří **2. smyčcový kvartet „Z Opičích hor“**, naplněný zvukomalebnými prvky (Opičí hory je v brněnském žargonu název pro Českomoravskou vrchovinu), **Dechový kvintet** (1929), kantáta **Žalm 29** (1932). Vrcholem jeho tvorby je opera **Šarlatán**, jejíž premiéra se uskutečnila v Zemském divadle v Brně v dubnu 1938.

V lednu 1939 zazněla Haasova skladba naposledy v rozhlase. Nastala doba temná a ponurá a pro Pavla Haase následovala soukromá tragédie. Židovský původ, zodpovědnost nejen za manželku, vlastní dceru, ale také za syna Huga Haase, který emigroval se ženou do ciziny a zanechal v péči Pavlovy rodiny i svého několikatydenního syna Ivana, přiměly Haase k tragickému rozhodnutí. Dobrovolně opustil rodinu, aby ji uchránil od rasového pronásledování. Roku 1940 se manželé rozvedli. Pro manželku, dceru i synovce to znamenalo záchranu, pro Pavla Haase rozsudek smrti. Zkoušel komponovat, psal **Symfonii**, která však zůstala nedokončena.

Pavel Haas byl zatčen gestapem a v prosinci 1941 byl deportován se svým otcem do Terezína. V nesmírně těžkých podmínkách terezínského ghetta vytvořil nemocný Haas (trpěl astmatem) podle svědectví spoluvězňů celkem osm skladeb, dochovaly se z nich však jenom tři. Mužský sbor **Al s'Fod (Nenaříkej)** na hebrejský text, **Studie pro smyčcový orchestr** (1943) a **Čtyři písně pro bas (baryton) a klavír na slova čínské poezie** (1944). Premiéra písní se uskutečnila 22. června 1944 v zasedací síni terezínské radnice. Zhudebněné básně vyjadřují Haasův vlastní duševní stav – stesk a touhu po domově a také naději na návrat do svobodného života. Nikde jinde nemohly Haasovy písně najít takovou odezvu jako v srdcích posluchačů – vězňů.

Zanedlouho, 17. října 1944, skončil život Pavla Haase v plynové komoře koncentračního tábora v Osvětimi. Tragicky a předčasně se uzavřela životní a umělecká dráha nadějného skladatele.

Zoufalství i zmařené naděje se odrážejí v textech jeho posledního díla. Tyto pocity vyjadřuje i třetí píseň cyklu **Daleko měsíc je domova**:

*Spánku, sen dej mi,
spánku, sen dej mi o návratu domů,
o návratu domů, domů,
spánku, sen nemůžeš dát – – mě toužení stále budí...*

(Zpracovala: Zuzana Pončová)